

PEDAGOGICKÁ PRAXE V SYSTÉMU VZDĚLÁVÁNÍ BUDOUCÍCH UČITELŮ NA PEDF MU V BRNĚ

Jan Štáva

Anotace:

Cílem článku je informovat o koncepci a významu pedagogické praxe v přípravě budoucích učitelů, poukázat na současnou situaci na PdF MU v Brně a ukázat snahy a možnosti zlepšení.

Kvalita přípravy budoucích učitelů ovlivňuje kvalitu našich škol a tím samozřejmě také kvalitu vzdělání žáků na těchto školách. Proto se v poslední době, a nejen u nás, ale i v mnohých dalších zemích diskutuje o podstatě učitelského vzdělání a o profesionalizaci v přípravě budoucích učitelů. Je potřeba se zabývat kurikulem učitelské přípravy. Podstatou profesionalizace je změna pojetí učitele jako facilitátora žákova učení a výchovy a dosažení maximálního osobního rozvoje každého žáka. Tím vzrůstá odpovědnost každého učitele za „svého“ žáka, objevují se nové nároky na učitele. Proto je nutné, aby školy připravující budoucí učitele věnovaly těmto otázkám nezbytnou pozornost.

Pregraduální učitelské studium můžeme považovat za první významnou etapu přípravy učitelů. Při ní by měli absolventi získat základní učitelské kompetence, jejichž další rozvoj by u začínajících učitelů vedl ke získání učitelské způsobilosti. Pedagogicko-psychologická příprava hraje v pregraduální přípravě budoucích nezastupitelnou úlohu, je v současnosti na většině fakult připravujících budoucí učitele nedostatečně zastoupena, mnohdy se klade důraz především na odborné (aprobační) předměty. Také rozsah pedagogických praxí, které tvoří nedílnou součást pregraduální přípravy budoucích učitelů, mají na školách připravujících učitele různou časovou dotaci, také jejich obsahová náplň se velmi liší.

Otázka místa a úlohy pedagogické praxe v přípravě budoucích učitelů je neustále diskutovaná. Spory v chápání místa a funkce pedagogických praxí v přípravě učitele vyplývají z omezeného, příliš jednostranného chápání práce učitele v samotné škole, což znamená nerespektování celku, komplexu problému. Ten, kdo chápe práci učitele jako složitou a velmi náročnou činnost, chápe většinou i pedagogickou praxi jako adekvátní a potřebnou součást výchovy učitele, aniž by přitom potlačoval nebo zpochybňoval přípravu teoreticko-předmětovou, pedagogicko-psychologickou a filozoficko-mravní.

Otázka teorie a praxe v přípravě učitele je diskutována velmi často, avšak řešení není dosud odpovídající. Dichotomie teorie a praxe vyplývá z poznávacího procesu, protože poznávání, vědění je nezbytnou podmínkou úspěšného jednání, které vychází z chťení jako dosažitelné a žádoucí možnosti. Poznávání, vědění, vysvětlování a porozumění jevu je spojeno s uskutečňováním, dosahováním cílů, což se projevuje jako procesy vzájemně spojené a podmíněné.

Otázku pedagogické praxe nelze řešit jako otázku praxe samotné, jejího obsahu, organizace, metod a řízení. Vždy je potřeba ji chápat jako otázku teorie a praxe ve výchově učitele. Formování kvalitních profesionálních dovedností budoucího učitele je nemyslitelné bez pevného a důkladně promyšleného systému praktické přípravy. Pedagogická praxe slouží také jako spojovací článek mezi teoretickou výukou studenta a jeho budoucí samostatnou prací ve škole, je realizací přípravy studenta k činnosti učitele, vyzbrojuje ho komplexem dovedností a návyků k tvořivému uskutečňování všech úkolů výchovně-vzdělávací praxe.

V procesu pedagogických praxí nedochází pouze k prověřování teoretické a praktické přípravy k samostatné práci učitele, ale vytvářejí se zde široké možnosti k obohacení tvořivého potenciálu osobnosti budoucího učitele. V systému dobře organizované a

promyšlené pedagogické praxe vystupují i prvky rozvíjejícího tvořivého vyučování, vzrůstá objem samostatné práce studenta, podstatným způsobem se mění i úroveň její potřeby. Je to ovšem možné pouze tehdy, když se zajistí efektivní řešení celého komplexu vyučovacích a výchovných úkolů pro studenta, budoucího učitele. Zde, právě při nejednotných požadavcích učitelů jednotlivých kateder, dochází mnohdy ke zbytečné diskusi, jestli je nutno splnit všechny zadané úkoly, nebo jestli stačí jen ty, které student praktikant uzná za vhodné. Také po skončení pedagogické praxe se mnohdy nepočítá se získanými zkušenostmi studenta ze školní praxe.

V systému přípravy budoucího učitele pedagogická praxe plní různé funkce. Má vzdělávací charakter, doplňuje a obohacuje teoretickou přípravu studentů, dává jim možnosti k upevnění a prohloubení získaných vědomostí a k využívání teoretických východisek základů své aprobace k řešení praktických úkolů. V průběhu pedagogických praxí probíhá proces formování základních profesionálních dovedností a návyků. Budoucí učitel má možnost pozorovat a analyzovat různé stránky výchovně vzdělávacího procesu, učí se vést vyučovací hodiny a řešit výchovné situace.

Efektivnost pedagogické praxe je v nemalé míře podmíněna úrovní její organizace a vedením. V této oblasti mohou působit dvě protichůdné tendence: první - přílišné opatrovnictví studenta - praktikanta vedoucím praxe a druhá - úplné osvobození studenta od pomoci a kontroly vedoucím. V praxi se z různých důvodů (ekonomických, organizačních, časových) vyskytuje tendence druhá. To vše se odráží v konečných výsledcích a v kvalitě přípravy a nakonec i v připravenosti budoucího učitele. Efekt vzdělávacího charakteru pedagogické praxe je v mnohém určován úrovní součinnosti vysoké školy a školy na které student praktikuje, součinností didaktiků aprobačních předmětů a cvičných učitelů na škole, stupněm uplatnění poznatků vědy a nejnovějších pedagogických zkušeností. Jednou z funkcí pedagogické praxe je její výchovný charakter. Pedagogická praxe je první vážnou prověrkou připravenosti budoucího učitele k pedagogické činnosti.

Program pedagogické praxe by měl vést studenta k některým druhům výzkumné práce: provádění pedagogicko-psychologické analýzy vyučovací hodiny, k provedení komplexní analýzy vyučovací hodiny, komplexní analýzy třídního kolektivu žáků, provedení experimentální práce se žáky. Zkušenosti z kontrol studentů v průběhu pedagogické praxe bohužel ukazují, že studenti mnohdy plní pouze minimum plánovaných praktických prací, přičemž tyto činnosti (tzv. asistentské) mají z velké části ilustrativní charakter a nevyvolávají u studentů poznávací aktivitu. Ve struktuře pedagogických činností studenta na pedagogické praxi bývá nejslabším článkem příprava k výchovné práci. Zpravidla provedení výchovných činností probíhá za nedostatečné pozornosti vedoucího pedagogické praxe. Práce studentů v průběhu pedagogické praxe musí mít tvořivý, aktivní charakter. Učitel přece zodpovídá za kvalitu výchovy a výuky svých žáků. Úspěch v této práci může dosáhnout pouze tehdy, jestliže celou širokou škálu svých profesionálních (profesních) povinností bude plnit tvořivě, bude systematicky vyhledávat efektivní formy a metody řešení pedagogických úkolů. Profesionální pedagogická činnost má tu zvláštnost, že se k ní nedá připravit jednou provždy v čase výuky na vysoké škole. Ale jestliže budoucí učitel v průběhu studií na vysoké škole je připravován k samostatné práci, jestliže je veden k samostatnému získávání a osvojování si nových vědomostí, k tvořivému používání získaných vědomostí a dovedností, k analýze výsledků pozorování a experimentů, pak takový učitel už při prvních krocích své pedagogické činnosti bude usilovat o aktivní, tvořivé formy výuky a výchovy svých žáků.

Oddělení pedagogické praxe (OPP) katedry pedagogiky PdF MU

Oddělení pedagogických praxí administrativně zabezpečuje všechny typy pedagogických praxí na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.(Organizačně zajišťuje asistentskou,

průběžnou a souvislou praxi studentů učitelství 1.st. ZŠ, individuální pedagogickou praxi, individuální výukovou praxi a pedagogicko psychologickou praxi studentů bakalářských a magisterských studijních programů). Náplní práce oddělení je styk se školami a organizacemi, na nichž praxe probíhají, zejména fakultními, a styk se školskými úřady. Ve spolupráci s vedením fakulty a jednotlivých kateder vypracovává plán praxí, na jejichž realizaci se podílí pracovníci Oddělení pedagogických praxí spolu s metodiky jednotlivých praxí a s didaktiky jednotlivých kateder.

Status OPP

V souvislosti s pedagogickými praxemi řeší Oddělení pedagogických praxí záležitosti pedagogické, organizační a administrativní.

Oddělení pedagogických praxí zajišťuje:

- všechny druhy pregraduálních praxí pro studenty PdF MU,
- styk se školami a učiteli, na kterých praxe probíhají,
- styk se školskými úřady, s nimiž fakulta sjednává smlouvy o vzájemné spolupráci,
- styk s metodiky jednotlivých praxí a s didaktiky jednotlivých kateder, kteří dodávají podklady k zařazení studentů na praxe a podílejí se na jejich metodickém vedení na praxi.

Úkoly Oddělení pedagogických praxí:

- Připravit plán všech praxí ve spolupráci s vedením fakult a kateder.
- Vypracovat seznamy studentů učitelského zaměření celé PdF pro jednotlivé praxe.
- Ve spolupráci se studenty, řediteli škol, didaktiky jednotlivých oborů zajistit umístění studentů na školách. Přehled o rozmístění studentů na školy zveřejnit na nástěnce Oddělení pedagogických praxí a na stránkách WWW katedry pedagogiky a seznámit s ním jednotlivé didaktiky.
- Vypracovat směrnice pro různé typy pedagogických praxí .Pro každého studenta připravit zápočtové listiny, směrnice a smlouvy o vykonané práci pro učitele na školách.
- Před zahájením souvislé pregraduální praxe svolat studenty, seznámit je s potřebným informacemi a předat jim materiály.
- Po skončení souvislé praxe shromáždit smlouvy a připravit je pro mzdovou účtárnu, která je proplatí.
- Organizovat reflexní praxe (student, fakultní cvičný učitel, metodik praxe)
- Zpracovat závěrečné hodnocení studentů učiteli na školách v souhrnnou zprávu a předložit ji vedení PdF. Její opis poskytnout didaktikům kateder PdF MU a předat jim hodnocení studentů ze škol.
- Ve spolupráci s katedrami koordinuje praktickou přípravu studentů k SZZ.

Oddělení pedagogické praxe (OPP) Katedry pedagogiky PdF MU komplexně organizuje a zabezpečuje veškerou **praktickou učitelskou přípravu** studentů učitelství Pedagogické fakulty MU (zabezpečuje organizaci a řízení všech typů praxí pro studenty PdF MU).

Oddělení pedagogické praxe (OPP) zabezpečuje tyto činnosti:

Základním posláním OPP je organizační zajištění všech typů pedagogických a oborových praxí, které jsou součástí studijních programů PdF MU. Důraz je kladen na optimální koordinaci průběhu praxí v rámci fakulty a na pracovištích k tomuto účelu určených. Součástí OPP je rovněž poradní orgán oborových didaktiků jednotlivých kateder.

- **koordinační, kontaktní** (mezi pracovišti fakulty, k vnějším školským zařízením)
- **metodickou**
- **organizační, administrativní**
- **vzdělávací**
- **výukovou** (předměty praktické přípravy studentů i další předměty katedry pedagogiky)
- **výzkumnou a vědeckou** (verifikace modelů praxe, profesní vývoj studenta učitelství, učitel a učitelská profese, řešení výzkumného záměru)
- **zahraniční kontakty** (zejména prakticky zaměřené výměnné pobyty studentů)

Oddělení pedagogické praxe je organizačně začleněno jako jedno z oddělení Katedry pedagogiky Pedagogické fakulty MU. Svým posláním, koordinačním charakterem aktivit a vlastní specifickou činností však překračuje hranice působnosti jediné katedry. OPP plní funkce nadkatedrálního (celofakultního) významu a **zajišťuje komplexně praktickou přípravu studentů ve všech oborech denního i kombinovaného učitelského studia** (učitelství 1. a 2. stupně ZŠ, učitelství 3. stupně SŠ i jiné obory)

V rámci těchto praxí se realizuje spolupráce s didaktiky jednotlivých kateder. Při organizaci a zajišťování praxí odpovědný pracovník pravidelně kontaktuje ředitele škol, případně jejich zástupce, informuje je o záměrech fakulty a zajišťuje vzájemnou spolupráci a koordinaci. Cílem pedagogických a odborných praxí je integrovat teoretickou a praktickou přípravu budoucích učitelů a odborných pracovníků tak, aby měla charakter gradujícího systému, v němž se v jednotlivých etapách studia promyšleně formují komplexní kompetence v souhře pedagogicko-psychologické, metodické a praktické složky.

Fakultní školy PdF MU:

Základní škola Brno, Vranovská 17, 614 00 Brno
Základní a mateřská škola Brno, Křídlovická 30b, 639 00 Brno
Tyršova základní škola Brno, Kuldova 38, 615 00 Brno
Základní škola a mateřská škola Brno, Mendlovo nám. 4, 614 00 Brno
Základní škola Brno, Jasanová 2, 636 00 Brno
Základní škola s rozšířenou výukou Brno, AJ Bakalovo nábřeží 8, 639 00 Brno
Základní škola Brno, Mutěnická 23, 628 00 Brno
Základní škola a mateřská škola Brumovice, Brumovice 691 11
Základní škola Brno, Horní 16, 639 00 Brno
Základní škola Brno, Vedlejší 10, 625 00 Brno,
Základní škola Brno, Bzenecká 23, 628 00 Brno
Základní a mateřská škola Brno, Husova 17, 602 00 Brno
Základní škola Brno, Štolcova 16, 639 00 Brno
Střední škola informačních technologií a sociální péče, Brno, Purkyňova 97
Integrovaná střední škola automobilní, Brno, Křižíkova 15, 612 00 Brno
Střední odborná škola a Střední odborné učiliště obchodní Brno, Jánská 22, 602 00 Brno
Střední škola potravinářská a služeb, Brno, Charbulova 106, 618 00 Brno
Střední škola polytechnická, Brno, Jílová 36g, 639 00 Brno
Základní škola Brno, Vranovská 17, 614 00 Brno
Centrum volného času Lužánky, Lidická 50, 658 12 Brno
Gymnázium Brno, Křenová 36, 602 00 Brno
Základní škola a mateřská škola logopedická, Brno, Veslařská 234, 637 00 Brno
Soukromá klinika LOGO, s.r.o. Vsetínská 20, 639 00 Brno
MŠ speciální, ZŠ speciální a praktická škola, Brno, Ibsenova 1, 638 00 Brno
Základní škola Brno, Sekaninova 1, 614 00 Brno
Základní škola speciální Brno, Lidická 6a, 602 00 Brno
MŠ speciální, ZŠ speciální Brno, Barvičova 54, 638 00 Brno
Odborné učiliště \ Praktická škola, Brno, Lomená 44, 617 00 Brno

Pedagogické praxe PdF MU v akademickém roce 2007/2008

PS = podzimní semestr, JS = jarní semestr

Pedagogické asistentství, Obory se zaměřením na vzdělávání, Učitelství pro základní školy, Učitelství pro střední školy

3. ročník bakalářského studia pedagogického asistentství dvou oborů pro ZŠ

PS Oborová praxe 29. 10. – 2. 11. 2007

PS Pedagogicko-psychologická praxe (průběžně)

JS Pedagogicko-psychologická praxe (průběžně)

3. ročník bakalářského studia - obory se zaměřením na vzdělávání

PS Oborová praxe 29. 10. – 2. 11. 2007

PS Pedagogicko-psychologická praxe (průběžně)

4. ročník magisterského studia – učitelství pro základní školy

PS Výuková praxe I (souvislá pedagogická praxe 1 týden) 3. - 7. 12. 2007

JS Výuková praxe II (průběžná pedagogická praxe - pátek)

5. ročník magisterského studia – učitelství pro základní školy

PS Výuková praxe III (souvislá pedagogická praxe 4 týdny) 10. 9. - 5. 10. 2007

5. ročník magisterského studia – učitelství pro střední školy

PS Výuková praxe III (souvislá pedagogická praxe 4 týdny) 10. 9. - 5. 10. 2007

1. ročník N-ZS Učitelství pro základní školy, 1. ročník N-SS Učitelství pro střední školy

PS Výuková praxe I (souvislá pedagogická praxe 1 týden) 3. - 7. 12. 2007

JS Výuková praxe II (průběžná pedagogická praxe - pátek)

2. ročník N-ZS Učitelství pro základní školy, 2. ročník N-SS Učitelství pro střední školy

PS Výuková praxe III (souvislá pedagogická praxe 4 týdny) 10. 9. - 5. 10. 2007

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

4. ročník

PS Souvislá ped. praxe 3 týdny v termínu 29. 10. - 9. 11. 2007

JS Souvislá ped. praxe 3 týdny v termínu 14. 4. – 25. 4. 2008

5. ročník

PS Souvislá ped. praxe 3 týdny v termínu 10. 9. - 28. 9. 2007

JS Souvislá ped. praxe 3 týdny v termínu 18. 2. – 7. 3. 2008

Speciální pedagogika - Bakalářské studium

(prezenční jednooborové studium)

Praxe:

3. semestr – Odborná praxe průběžná

4. semestr – Odborná praxe souvislá 1

4 týdny (14.04. – 9.05.2008)

6. semestr - Odborná praxe souvislá 2

2 týdny (03.03. – 14.03.2008)

Speciální pedagogika - Navazující magisterské studium

(prezenční jednooborové studium)

Praxe:

2. semestr – Ped. praxe souvislá 1

3 týdny (25. 3. – 11. 4. 2008)

3. semestr – Ped. praxe souvislá 2

3 týdny (24. 9. – 12. 10. 2007)

4. semestr – Ped. praxe souvislá 3

4 týdny (3. 3. – 28. 3. 2008)

Pedagogická praxe – individuální aktivita studenta v **1. a 2. ročníku studia** (30 hodin).

Od studijního roku 1998/99 jsme zavedli i pro studenty 1. a 2. ročníku všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní a střední školy volitelný předmět "**Individuální pedagogická praxe**", při které mají studenti možnost seznámit se se školou, jejím prostředím,

sociálními vztahy, s rolí žáků a učitelů a jejich vzájemnou interakcí a komunikací. Studenti zde tak mohou získat první zkušenosti a základy dovedností v pedagogické diagnostice, obecné didaktice, pedagogické komunikaci, organizaci a řízení výchovně vzdělávacího procesu.

Hlavním cílem je, aby studenti měli možnost poznat činnost školy komplexně jako výchovně vzdělávací instituci se všemi vnitřními i vnějšími problémy. Aby se mohli seznámit s životem školy, podílet se na poznávání osobností žáků, chápat žáka a třídu jako sociální skupinu, seznámit se s různým pojetím práce učitelů.

Práce studentů je zaměřena především na pedagogicko psychologickou diagnostiku žáka, případně třídy, na výchovnou činnost učitele (student si může zvolit činnost se skupinou nebo jednotlivcem). Dochází též k rozvoji pozorovacích dovedností vyučovacího procesu a školského prostředí.

Považujeme též za nezbytné vybudovat technické zázemí pro profesní přípravu budoucích učitelů, na základě kterého by bylo možno realizovat následující aktivity:

- nácvik řešení standardních pedagogických situací (metoda mikroyučování),
- identifikace, kvalifikace a řešení nestandardních pedagogických situací (metoda videosimulací),
- teorie a tvorba inscenovaných pedagogických situací pro analýzu v předmětech oborových didaktik,
- realizace, záznam a analýza různých přístupů směřujících k sebereflexi budoucích učitelů,
- realizace, záznam a analýza reálných výstupů studentů na pedagogické praxi,
- realizace a záznam účelových situačních fragmentů z reálné výuky a jejich následný rozbor.

Přehled druhů pedagogické praxe našich studentů a dotace hodin představuje určitou možnost splnit cíle, které by měla praxe zabezpečit. Přesto je třeba upozornit na skutečnost, že jsou určité rezervy především v organizaci praxe, ve stanovení konkrétních úkolů pro studenty a především v kontrole pedagogických praxí (zde mám na mysli spíše než vlastní kontrolu kontakt s praktikujícími studenty). Částečně jsou tyto nedostatky způsobeny ekonomickou situací fakulty, množstvím studentů a ochotou členů jednotlivých kateder se na praxi podílet.

Štáva Jan, PaedDr., CSc.
603 00 Brno, Poříčí 31
Katedra pedagogiky PdF MU v Brně
tel:
stava.jumbo.ped.muni.cz

Resume

The study drala with signification of pedagogical praktice for teachers and also with contemporary situation on the Fakulty of Education Masaryk University in Brno.